
PETAR II PETROVIĆ NJEKOŠ KAO DRŽAVNIK

Čedomir Bogićević

The author sees the essence of Njegoš's constitutional role related to the formation of a modern Montenegrin state as that of a reformer. Njegoš was ravaging old tribal society and creating a different one, and he could not accomplish that through reforms, but by using radical moves. The ethical-philosophical approach of Njegoš as a ruler is hereby incorporated into a legal historical context.

*Na prostome trgovištu
Almaz nema cijene prave
Niti geni međ' neznanstvom
Može dužne imat slave
(Njegoš)*

Crnogorska istoriografija, istorija književnosti, državno-pravna istorija, istorija umjetnosti, teozofija i filozofija proučavaju djelo Petra II Petrovića Njegoša (Njeguši, 01. 11. 1813. g. – Cetinje, 19. 10. 1851.g.) isključivo sa književno-poetske, filozofske i teozofske strane, dok Njegoševu ulogu kao državnog poglavara, državnika i reformatora crnogorske države posmatraju sa periferne optike i ignorišu njegovu ulogu kao državnog

vladaoca. Zbog toga, ovaj rad¹ ima za zadaću da pokuša približiti ulogu i značaj velikog crnogorskog pjesnika, mislioca i filozofa u njegovom djelatnom umu na polju uloge koju je ostvario kao veliki državni poglavar, vladalac i reformator moderne crnogorske državnosti.

Tokom cijele Njegoševe vladavine (1830–1851) Crna Gora se nalazila u teškim iskušenjima u pogledu stanja unutrašnjih prilika odbrane od spoljnjih opasnosti. I najplodnijih godina ona je teško i bijedno prehranjivala svoje stanovništvo (120.000 na početku vladavine Njegoševe), a 1846. g. je bila velika suša – „sunce je sve sprizilo, njive nijesu ponijele i zavladała je stravična glad“. Skadarski paša – Osman Paša Skopljak, sin Sulejmanov, nastojao je da iskoristi teške prilike u Crnoj Gori, pa je u pograničnim mjestima iznio žito, odijela i oružje i davao na poklon odmetnicima i crnogorskim izdajnicima. Njegoš je energično suzbijao podrivanje autoriteta vlasti i izdajničke postupke i akcije utičući snažno na svijest pojedinaca i cijelog naroda u pogledu organizovanja oslobodilačke borbe, te otkrivanja dubine njenog nacionalnog i oslobodilačkog značaja.

Njegoš širi misiju u evropskoj javnosti o opravdanosti vjekovne borbe Crnogoraca za voljnost i slobodu, te da se Crna Gora prikaže kao slobodna i nezavisna zemlja. Iako već s početka XVIII v. slobodna i nezavisna, ona (Crna Gora) ni tokom Njegoševe vladavine nije de iure međunarodno priznata kao slobodna i nezavisna zemlja. Evropskim političkim duhom preovlađavao je otomanski koncept položaja Crne Gore kao sastavnog dijela otomanske imperije, a borba Crnogoraca kao pokret buntovnika i razbojnički pokret odmetnutog dijela Otomanskog carstva. Više puta se Njegoš požalio da ga je sudbina dovela na

¹ Besjeda autora ove rasprave održana na Njegušima pred rodnom kućom Njegoša, na tribini: *Njegoš kao pjesnik, mislilac i državnik*, održanoj 19. 08. 2012. godine u organizaciji ogranaka Matice crnogorske – Cetinje i Tivat.

tešku i odgovornu dužnost. Isticanje uloge vladike Danila Petrovića je potvrđivanje potrebe umnoga vođstva narodnog povelitelja, te što objedinjuje i pravilno usmjerava težnje i napore pojedinaca i narodnog kolektiva „za borbu neprestanu“, „*da bude što biti ne može*“, sa ciljem uzdizanja jedinstva i duha borbene akcije crnogorskog naroda. Tako se protezala, s koljena na koljeno, „zavjetna misa“ i njena istorijska suština: „*Da se junački amanet očuva / divno ime i sveta sloboda*“. Jer, kad „*Crnogorac izgubi svoju slobodu i nezavisnost on više svoj život ne iščitava ni u što*“ (Njegoš).

Etičko-filozofski pristup Njegošu kao vladaocu

O slobodi i ličnosti

Da bi osoba bila *ličnost* potrebna joj je sloboda. Čovjek je subjekt moralnog zakona. Ličnost je moralna kategorija. Samo je slobodan čovjek nezavistan i samosvjestan. Sloboda je uslov ljudske opstojnosti. Odreći se slobode znači odreći se svojstva ljudskog bića. Sloboda nije stanje nego nepresječna djelatnost uma i ljudske borbe. Sloboda se ne stiče nego osvaja.

Borba za slobodu

Borba je suština života u kojoj čovjek ne prestaje biti čovjek, jer „*nad ovom grdnom mješavinom opet umna sila tožestvuje*“ (Njegoš). Ako takva borba, pa bila ona i krvava, ispunjava čovjekovu dužnost prema drugima i zajednici slobodnih ljudi, narodnoj časti i narodnim svetinjama, onda je takva borba opravdana. Junaštvo je borbeni akt odbrane, samooslobođenja i zaštite ličnog, nacionalnog, državnog i ljudskog dostojanstva. Junaštvo je u službi slobode. Sloboda je vrlina sama po sebi. Živjeti u slobodi, znači ne biti rob. „*Junaštvo je car zla svakojege*“ (Njegoš).

Plemenitost Crnogoraca

Nijesu Crnogorci surovo ratničko pleme, nego tvrda podumijenta ljudskovine, velikodušni i humani koji su spoznali odgovornost za nacionalnu oslobodilačku borbu, kojoj daju etički smisao. Svi junaci „Gorskog vijenca“ potresno plaču kad čuju za sudbinu Batrića Perovića. Oni što su pohvatali jarebice, svi iz glasa poviču: „*Pušтите ih amanet vam božji / utekle su k vama da uteku / a nijesu da ih pokoljete*“ („Gorski vijenac“). Takav duh ljudskoće i priznanja dostojanstva drugoga Njegoš izražava i prilikom odavanja počasti prvom stranom poglavaru koji je posjetio Crnu Goru od nestanka Ivanbegove države – saksonskom kralju Fridrihu Avgustu, 31. 05. 1838. g. prilikom njegovog dočeka u selu Mirac – Njeguši: „*O miropomazana glavo, vječna Ti hvala što si nas udostojio visoke posjete. Tvoje će ime vječno kod nas živjeti, ne na hladnom kamenu ili metalu, nego u našim dušama uvijek dok god u Crnoj Gori bude našijeh krša i naše slobode*“.

Junaštvo i čojstvo

U crnogorskom moralnom kodeksu ne postoji pojmovna odrednica ni riječ „neprijatelj“, jer on i kao takav i u tome svojstvu ne prestaje biti čovjek. Zato su junaštvo i narodni heroizam osnov vojnosti i slobodarskog duha, što su povezani sa visokim ljudskim stempljenjima, što najdublje osvetljavaju prirodu i smisao crnogorskog života i čovječnosti. Slijedom takve umnosti i narodnog logosa „junaštvo je car zla svakojege“, jer ono gospodari i zapovijeda zlu i nevolju savlađuje savijajući sve to pod svoj skut. Junaštvo mora biti čovječno. Junaštvo je nezamislivo bez čojstva. „*Junak čojku konja vodi*“. Njegoš uzdiže ljudsko dostojanstvo na pijedestal najvišeg ljudskog prava i moralnog kodeksa: „*Što pogani od ljudi činite / što junački ljude*

ne smaknete?“ Njegoševi su junaci odlučni, mudri, stojički mirni i neustrašivi iako im „strašna ura gori pred očima“. Oni su bez straha i mane „*pa ipak nema toga ko's ne boji čega / da ničega ano hlada svoga*“. Njihov primjer čovječnosti i junaštva „učiče pjevača kako treba s besmrtnošću zborit“.

Zlo

U pogledu shvatanja zla Njegoš ističe da je ono odsustvo dobrog i da stalno treba čovjek da se bori da u njemu zlo ne nadvlada dobro. Ako zlo pobijedi dobro, onda ljudi prestaju biti ljudska bića.

Poštenje

Poštenje izražava moralni vid čovjeka, ono predstavlja skup vrлина čije mu atribucije daju smisao čovječnosti: „*do poštenja sve je mrtvo / ono živi vjekovječno*“. *Za poštenje umiru junaci. Upravo čovjek onda i pogine, čest i poštenje njegovo kad mu se oduzme.* (Njegoš). Crnogorci se smrti smiju i rugaju.

Vladikat kao principat

Njegoš je svoju misiju vladikata (riječ „vladika“ je ruska riječ i znači vladar) ispoljavao u formi principata. On je jednom prilikom Vuku Karadžiću kazao: „*Nijesam ja Vuče duhovni pastir, no sam ja svetovni vladika*“. Takođe, nije mu htio dati blagoslov za štampanje njegovog rječnika, rekavši mu da to nije njegova misija nego da za tu činidbu nađe neke sremske popove. A državne atribucije vladara, kao državnog poglavara Njegoš je shvatao u načelu *primus inter pares*. Dakle crnogorski vladikat nije bio teokratija, nego principat u modernoj svjetovnoj formi.

Sloboda kao uslov ljudskosti

„*Sloboda* je smisao čovjekov od postojanja. Sloboda je izbor u stvarima između dobra i zla. Izbog odluke zasniva se na kriterijumu savjesti i u skladu je sa vrlinom i predstavom moralnog značaja dobra“.

Neslobodan je svaki pojedinac ako narod nije slobodan u cjelini. Sloboda je vezana za biće naroda. Najveći vid slobode je odbrana narodne nezavisnosti: „*Crnogorac kad izgubi slobodu i nezavisnost on više svoj život ne isčištava ni u što*“.

Njegoš kao državni poglavar (Pravno-istorijski pregled)

- Poslije smrti Petra I Petrovića Njegoša, *Praviteljstvo Suda Crnogorskog i Brdskog* (sastavljeno od 50 činonačelnika po principu jednakog predstavništva svih plemena) Njegoš je reformisao i pretvorio u *Praviteljstvujušči Senat Crnogorski i Brdski*, u sastavu od 12-16 članova iz najjačih bratstava i plemena da upravljaju kao članovi kolektivnog organa koji je ostvarivao zakonodavnu, upravnu, izvršnu i sudsku vlast.

- Njegoš je izvršio reorganizaciju crnogorskih oružanih odreda, stvarajući oružane odrede: *Perjanike i Gvardiju*. U sastav *Perjanika* je ulazilo 8-30 ljudi, kao lična pratnja i osiguranje Njegoša kao državnog poglavara, te članova Senata, a u *Gvardiji* je bilo oko 400 vojnika sa 18 kapetana i ona je izvršavala sudske odluke i druge odluke Senata, te posredovala u rješavanju sudskih sporova istovremeno rješavajući manje sporove i izričući kazne po odlukama donijetim u tim sporovima.

- Postavio je nahijske kapetane i obrazovao prve narodne sudove, te promijenio sastav svih lokalnih organa vlasti u čitavoj zemlji.

- Ukinuo je ustanovu guvernadurstva (1830).

- Proglasio je svog strica Petra I Petrovića Njegoša, crnogorskog vladiku, za sveca, o čemu je izdata posebna deklaracija – *Objavlenije* (1834. g.) čime je simbolično iskazao samostalnost i nezavisnost Crne Gore i autokefalnost crnogorske crkve.

- Odigrao je veliku diplomatsku ulogu u istorijskom zbitiju crnogorskog naroda, pa sve što je izgubio na ratnom polju ili sam okrnjio (Lesendro, manastiri Maine i Stanjevići), nadoknađio je diplomatskim sredstvima.

- Uspio je da se razgraniči sa Austrougarskom 1841. g. bez učešća i posredovanja Turske.

- Sklopio je ugovor između Crne Gore i Hercegovačkog pašaluka, potpisan 24. 09. 1842. g. u Dubrovniku *in lingua Iliria* (na Ilirskom jeziku). Ovaj ugovor sklopljen je sa Ali pašom Rizvanbegovićem, i njime je predviđena razmjena ljudstva, a predviđa i kažnjavanje prestupnika sa obadrije strane. Toga dana, Njegoš i Ali paša su sklopili pobratimstvo.

- Njegoš je podigao zgradu – rezidenciju za vladiku i crnogorski Senat -*Biljardu*, 1838. g., od dotacije ruske pomoći – 9.000 dukata.

- Govorio je fancuski, ruski, talijanski i njemački jezik.

- Nabavio je mikroskop.

- Nabavio je posebni kalup za livenje medalja (1841 - *Medalja za hrabrost* zvala se imenom Nikca od Rovina, velikog crnogorskog junaka, ali je kasnije pod pritiskom unutrašnje sujete i pizme nekih crnogorskih glavara, preimenovana u *Medalju Obilića*).

- Nabavio je štampariju.

- Instalirao je na Lovćenu vjetrani mlin.

- Pokrenuo je akciju za nabavku crnogorskih brodova - topovnjača.

- Pronašao je eksperte za izradu arterskih bunara.

- Ugovorio je izradu baruta za potrebe crnogorskih oružanih formacija.

- Formirao je *Ishodjajušči žurnal* – državni protokol akata javne vlasti i korespondencije sa drugim organima i stranim državama.

- Otpočeo rad na izradi geografskih karata i topografskih karata Crne Gore.

- Formirao je prvi poštanski saobraćaj i prvu poštansku službu od Cetinja do Kotora.

- Osnovao je prve škole u Crnoj Gori: na Cetinju 1833. g. i u Dobrskom selu 1834. g.

- Smijenio je političku opoziciju – prezidenta i viceprezidenta Senata Ivana Vukotića i Mateju Vučićevića.

- Stalno je nastojao da se oslobodi ruske finansijske pomoći i da uspostavi sistem ekonomske i finansijske nezavisnosti Crne Gore.

- Formirao je prvi književni časopis – „*Grlica*“.

- Propisao je formu i izgled crnogorskog pasaporta – crnogorskog pasoša.

- Preko londonske banke i u vezi sa velikim finansijskim magnatom Rotšildom formirao je novčane rezerve za obrazovanje prve crnogorske valute – peruna, od dva talira, a novac je nazvan po vrhovnom bogu slovenske mitologije - *Perunu*.

- Formirao je prve carinske instrumente – *đumruk* (za uvoznu i tranzitnu robu), u Nikšiću i Podgorici kao i na putu Plavnica - Vir - Rijeka - Žabljak.

- Formirao je velike novčane rezerve i poslije svoje smrti je ostavio 195.000 rubalja gotovog novca: putem testamenta – 100.000 forinti za narodne potrebe, 100.000 za roditelje i dvije udate sestre, 50.000 za narodnu kancelariju, 55.000 za dobrotvorne svrhe.

- 1833. g. obrazovao je crnogorske poreske instrumente – *daciju*: svaka kuća po talir – pola na Đurđevdan a pola na Mitrovdan.

- Izdao je akt *Objavljenje narodu*, 1838. g. o uvođenju poreskih klasa.

- Bio je prvi crnogorski reformator državnih finansija. On je rodonačelnik crnogorskog finansijskog sistema.

- Prvi je naplatio porez na čitavoj crnogorskoj teritoriji 1838. godine što je doprinijelo učvršćivanju crnogorskih državnih

institucija i organa centralne vlasti, te suzbijanju plemenskog separatizma.

- Prvi je razgraničio državne prihode po izvorima i izvršio nomenklaturu finansijskih obaveza.

- Rusku finansijsku pomoć dobijenu 1833. g. iz Petrograda u vrijednosti od 15.000 rubalja ili 9.000 dukata namijenio je za izradu štamparije, crkvene potrebe i biblioteku.

- U prvom crnogorskom časopisu *Grlica*, oštampao je svoje prvo djelo *Pustinjak cetinjski*.

- Testamentom od 20. 06. 1850. g. sačinjenom u Prčnju odredio je za svoga našljednika Danila Stankova Petrovića, ali ga nije preporučio za duhovnu akademiju nego za svjetovnu školu, o čemu se saznaje iz Njegoševe prepiske sa ruskim poslanikom u Beču Majendorffom. Takva je svjetovna škola u to vrijeme bila nespojiva sa vladičanskom ulogom, pa je ta Njegoševa odluka dovela do panike u srpskim diplomatskim krugovima i agenturnoj mreži, što je Ilija Garašanin okarakterisao kao najjači udarac srpstvu i najveću nesreću za Srbiju. Ovime se može reći da je Njegoš rodonačelnik crnogorske svjetovne, laičke i mirske države, što je ostvario preko svog našljednika, velikog crnogorskog državnika – vladara i crnogorske „munje“ knjaza Danila I (1852).

- Preraspodjelu novca kao imovinske mase po osnovu svojeručne Njegoševe oporuke crnogorski knjaz Danilo I Petrović izvršio je tako što je sav novac koji je Njegoš namijenio svojoj rodbini dao u državnu miriju – kasu, zbog čega je i došao u sukob sa Njegoševim sestrićem – Stefanom Perovićem.

- Njegoš je organizovao prvu računovodstvenu službu u kancelariji državnog Senata.

- Pripremio je prvi *Priručnik* za rukovanje državnim novcem.

- Prvi je donio kovnicu novca u Crnu Goru u čemu mu je pomogao kotorski bankar Gopčević.

- Konstituisao je prvi crnogorski budžet, kao finansijsko pravni akt zakonodavnog značaja, lično davao instrukcije za njegovu

pripremu crnogorskom kaznečeju – državnom blagajniku i rukovatelju državne kase Dimitriju Milakoviću, i diktirao njegov sadržaj (1838. g.), od kada je porez plaćan po klasama: prva klasa – 3 fiorina, druga – 2, treća – 1 i četvrta – 2 cvancika.

- Nabavio je državnu kasu – riznicu koja se i danas čuva u Njegoševom muzeju u Biljardi, te fotoaparata (aparata za „skidanje obraza“) i mikroskop.

* * *

Sušтина Njegoševе političke uloge i državotvornih funkcija i ostvarenja u formiranju moderne crnogorske države bila je u tome što je on bio njen veliki reformator – tvorac novog, razarač starog, jer se plemensko društvo nije moglo reformisati, nego lomiti. On je na temelju državotvornog ploda svog velikog strica Petra I Petrovića Njegoša (vladao 1784–1830), sjedinio ideju modernog društva sa snagama patrijahalnog čovjeka. Cjelokupno njegovo istorijsko i državno osobitije ogleda se u poruci evropskim državicima:

„No, kršna i siromašna Crna Gora ne haje ni za nemanje, ni za Murate, ni za Bonaparte. Oni svi biše i preminuše, a mač svoj o Crnogorce đekoji opitaše, pa nestaše, a Crna Gora osta dovi-jeka i strašnoga suda u svojoj volji i slobodi, a to znači u slavi“.

Njegoš je umro mlad žaleći što još nije mogao poživjeti dvije godine „e bi Crnu Goru proslavio“. Proslavio ju je i kao pjesnik i kao filozof, ali i kao veliki državni poglavar – državni reformator i utemeljivač modernih državnih ustanova.

Literatura

- Dr R. Rotković, *Ilustrovana istorija Crne Gore*, 2005.
- Vasilije Milić, *Javne finansije u Crnoj Gori*, 2000.
- *Istorijski leksikon Crne Gore*, 2006.
- Dr V. Vlatković, *Petar II Petrović Njegoš, Članci*, 1950.